

BABAİ AYAKLANMASINDA HACI BEKTAŞ VELİ'NİN ROLÜ

The Role of Hacı Bektaş Veli in the Babai Uprising

Ali Rıza ÖZDEMİR*

Öz

İkinci büyük Türkmen göçüyle Horasan'dan gelerek Anadolu ve çevresine yerleşen Türkmen topluluklarından bir kısmı Babailer adıyla tanınmıştır. 1240 yılında büyük bir Türkmen ayaklanmasına neden olan Babailer zümresi, Anadolu'nun geleceğinde belirleyici rol oynamıştır. Bu makale bugün bile etkilerini yaşadığımız bu büyük Türkmen ayaklanması içinde ve sonrasında Hacı Bektaş Veli'nin yerini incelemektedir. Makalede Hacı Bektaş Veli'nin Babailer zümresine mensubiyeti, Babailer isyanında ve sonrasında üstlendiği rol konu edilmiştir ve araştırılmıştır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Babailer zümresinin kimliği ve Hacı Bektaş Veli'nin Babailer ayaklanmasında üstlendiği rol tartışılmış, ikinci bölümde ise ayaklanma sonrasında Hacı Bektaş Veli'nin faaliyetleri gündeme getirilmiştir. Makalenin kaynakları Babailerden ve Hacı Bektaş Veli'den bahseden tarih kitaplarıdır. Vakfiyeler, seyahatnameler, velayetnameler ve konuyla ilgili yapılan güncel çalışmalar da çalışmanın kaynakları arasındadır. Bu çalışmanın sonucunda Babai zümresinin lider kadrosunda yer aldığı görülen Hacı Bektaş Veli'nin harekât sırasında arka planda tutulduğu ancak harekâtın bastırılmasından sonra Türkmen gücünü örgütleyen öncü rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Babai, Hacı Bektaş Veli, Türkmen göçü, Horasan, Anadolu.

ABSTRACT

Some of the Turkmen communities that came from Khorasan and settled in Anatolia and its surroundings with the second great Turkmen immigration are known as Babais. The Babais community, which caused a great Turkmen operation in 1240, played a decisive role in the future of Anatolia. This article examines the place of Hacı Bektaş Veli in this great Turkmen movement, of which effects are still felt today. In the paper, Hacı Bektaş Veli's membership to the Babais group and the role he played in the Babais operation were examined. The study consists of two main parts. In the first part, Hacı Bektaş Veli's affiliation with the Babais group was discussed, and in the second part, the role of Hacı Bektaş Veli in the Babais operation was discussed. The main sources of the paper are history books that have mentioned Ba-

* Bilim uzmanı, öğretmen. Milli Eğitim Bakanlığı, Balıkesir/Türkiye. E-posta: etnojenez@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-9046-3169.

bais and Hacı Bektaş Veli. Endowments, travel books, custody certificates and current studies on the subject are among the sources of this research. The results of the article revealed that Hacı Bektaş Veli, who was seen as a leader of the Babai group, intentionally stood in the background during the, but took a leading role in organizing the Turkmen power after the operation was suppressed.

Keywords: Babai, Hacı Bektaş Veli, Turkmen migration, Khorasan, Anatolia.

Giriş

Tarihte büyük bir ayaklanmaya neden olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin çökmesine zemin hazırlayan ve Babai Türkmenleri adıyla bilinen sosyal zümre, bugüne kadar çok sayıda araştırmaya konu edilmiştir. Bu çalışma, Babai Türkmenleri arasında yer alan Hacı Bektaş Veli'nin ayaklanma öncesinde, sırasında ve sonrasındaki faaliyetlerini mercek altına almaktadır. İkinci büyük Türkmen göçüyle Horasan'dan gelerek Anadolu'ya ve çevre bölgelere yerleşen Türkmen topluluklarından bir kısmı Babailer veya Babai Türkmenleri adıyla anılmıştır. 1240 yılında büyük bir Türkmen ayaklanmasına neden olan Babai Türkmenleri, Anadolu'nun siyasi ve sosyal geleceğinde belirleyici rol oynamıştır. Bu makale, bugün bile etkilerini yaşadığımız bu büyük Türkmen hareketi içinde Hacı Bektaş Veli'nin yerini incelemektedir. Makalede Hacı Bektaş Veli'nin Babailer zümresine mensubiyeti, Babailer ayaklanmasında üstlendiği rol ve ayaklanma sonrasındaki faaliyetleri konu edilmiştir. Bu çalışmada tarihsel analiz yapılmış, ana kaynaklar esas alınmış, bu kaynakların satır aralarına inilerek çapraz doğrulamalar yapılmış ve şimdiye değin yapılmayan yeni tespitlere yer verilmiştir.

Çalışmanın ana metni iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Baba İlyas'ın ve Babailer zümresinin kimliği ile Hacı Bektaş Veli'nin Babailer harekâtında üstlendiği rol tartışılmış, ikinci bölümde ise ayaklanma sonrasında Hacı Bektaş Veli'nin faaliyetlerine yer verilmiştir. Makalenin kaynakları Babai Türkmenlerinden ve Hacı Bektaş Veli'den bahseden tarih kitaplarıdır. Vakfiyeler, seyahatnameler, velayetnameler ve konuyla ilgili yapılan güncel çalışmalar da makalenin kaynakları arasındadır.

Bu çalışmada kimi kavramların içeriği aşağıdaki anlamlarıyla kullanılmıştır: "Babai Türkmenleri", ikinci büyük Türkmen göçüyle Anadolu ve çevre bölgelere yerleşen, Dede Garkın ile Baba İlyas'ın manevi nüfuzu altında örgütlenen Türkmen topluluklarıdır. "Babai ayaklanması", 1240 yılında Baba İlyas ve müridi Baba İshak tarafından yönetilen büyük Türkmen ayaklanmasıdır. "Alevîlik", Kızılbaş ve Bektaşî zümreleri (Çelebiler-Babagan) kapsayan

dinî ve sosyolojik yapıdır. “Dede Garkın”, Baba İlyas’ın babası (veya dedesi) ve müşşididir. “Karkın”, “Garkın” veya “Kargın” şeklinde kaydedilse de biz çalışmamızda dip torunu Elvan Çelebi’ye uyarak “Dede Garkın” kullanımını tercih ettik.

1. Baba İlyas ve Babai Türkmenleri Kimdir?

Babai Türkmenleri, esas itibarıyla 13. yüzyılda Moğol saldırıları karşısında Horasan bölgesinden Anadolu’ya ve çevre bölgelere göç eden, Dede Garkın ile Baba İlyas’ın manevi nüfuzu altında örgütlenen kimi Türkmen boylarının oluşturduğu sosyal ve dini yapıdır. Anlaşıldığı kadarıyla Baba İlyas da bu göç dalgasıyla Anadolu’ya gelen bir Türkmen babasıdır. Babailer zümresi hakkında bilgi veren eserlerin kronolojik tahlili, Babai ayaklanmasının lideri Baba İlyas ile Babai Türkmenlerinin kimliği konusunda açık bilgiler vermektedir.

1.1. Anadolu Selçuklu Saray Çevrelerine Göre Baba İlyas ve Babai Türkmenleri Kimdir?

Babailer ayaklanması hakkında bilgi veren ilk eser, Simon de Saint Quentin tarafından kaleme alınan *Histoire des Tartares (Historia Tartarorum)* [Tatarların Tarihi] adlı eserdir (Ocak, 2014: 254-256).¹ 1245-48 yılları arasında Moğolları Hristiyanlaştırmak amacıyla görevlendirilen bir heyette görevli bulunan Dominiken misyoneri yazar, Babailer ayaklanması hakkında başka yerde bulamadığımız değerli bilgiler vermektedir. Yazarın aktardığı bilgileri, saray çevrelerinden ve Babailere karşı savaşan paralı Frank askerlerinden toplaması, bu bilgilerin güçlü bir eleştiri süzgecinden geçirilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Simon de Saint Quentin’in yazdıklarında dikkat çeken ilk şey, Anadolu’dan “Türkiye” olarak bahsetmesi, ayrıca zaman zaman örtülü şekilde “Türk” ve “Türkmen” farklılığını gündeme getirmesidir. Ona göre ülkeye adını veren ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin sahibi olan Türklerdir; Babai zümreleri ise Türkmenlerden oluşur. Bununla birlikte yazar, Türkmenlerle Türklerin “hemcins” olduğunu belirtmekten geri durmaz, daha sonra Babailerden “Türk” olarak bahseder (Ocak, 2014: 254-256). “Paperroissole” (muhtemelen Baba Resul yani Baba İlyas) adındaki bir Türkmen’in “zorbalığı”ndan ve Türkmenlerin “taşkınlığı”ndan bahseden yazar, Baba İlyas öldükten sonra kendi yerine bıraktığı bir diğer kişiden de (muhtemelen Baba İshak) bizi ha-

¹ Babailerle ilgili ana kaynaklarda yer alan bölümler, Ahmet Yaşar Ocak tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu çalışmadaki ana kaynaklardan bir kısmına dayalı atıfların Ahmet Yaşar Ocak’a yapılması bu nedenledir.

berdar etmektedir (Ocak, 2014: 254-255). Simon de Saint Quentin'in verdiği bilgilere göre, zengin bir kişi olan Baba İlyas, kendini Tanrı habercisi olarak tanıtan birisiyle karşılaşır. Tanrı habercisinin oğlunu, bir kurdun saldırısından kurtarır, bunun karşılığında sultanlıkla müjdelendir. Bu müjde üzerine Baba İlyas adamlarını toplar ve Türkiye'yi ele geçirip sultan olmak için işgal ve tahrip hareketine girişir. Ölümcül derecede yaralandıktan sonra yerine başka birini (muhtemelen Baba İshak) bırakır; adamlarına ölmeyeceğini, Tanrı'yla konuşmaya gideceğini, başladıkları işi bitirmelerini söyler (Ocak, 2014: 255).

Tarihçi ve vaiz Sibte ibnu'l-Cevzî (öl. 1256), *Mir'âtü'z-Zaman fi Tarihî'l-A'yan* adlı eserinde, "Baba" adındaki bir Türkmen'in (muhtemelen Baba İlyas) peygamberlik iddiasıyla harekete geçtiğini yazmaktadır. Ona göre, bu Türkmen müritlerine "Lâ ilâhe illallah ve'l-Baba Veliyyullah" demelerini telkin etmiştir. Bu hareket, çıkan savaşta aralarında Baba'nın da bulunduğu dört bin kişinin katledilmesiyle sonuçlanır (Ocak, 2014: 258). Sibte ibnu'l-Cevzî'nin verdiği bilgileri saray çevrelerinden aldığı anlaşılmaktadır. Bu bilgilerden "Baba" adlı kişinin Türkmen olduğunu tekrar teyit ediyoruz.

Türkiye Selçuklu saray tarihçisi İbn Bibi (öl. 1285 yılından sonra), *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fî'l-umûrî'l-Alâ'iyye* adlı eserinde Babailer hakkında detaylı bilgiler vermektedir. "Babai" adını ilk defa kullanan da İbn Bibi'dir (İbn Bibi, 1996: 49-53). İbn Bibi'nin tarihçiliğinin sorunlu olduğu kimi çalışmalarda dile getirilmiştir (Özaydın, 1999: 379-382). Onun Babailer hakkında verdiği bilgiler de birçok açıdan sorunludur. Zaten o da Babailer başlığı altında verdiği bilgilerin birebir şahidi değildir. Yazdıklarını "sözüne inanılır/güvenilir kimseler"den (İbn Bibi, 1996: 49) almış, bölümün sonuna da "doğruyu en iyi Allah bilir" (1996: 53) cümlesini eklemiştir.

Öncelikle Dede Garkın'dan ve Baba İlyas'tan hiç bahsetmeyen İbn Bibi, bütün olayları Baba İshak'ın etrafında örer. Oysa Baba İshak'ın öncü rolü, Dede Garkın ve Baba İlyas'tan sonra gelir. Baba İlyas ile Baba İshak'ın başından geçen olayların tamamını Baba İshak'ın başından geçmiş gibi anlatan İbn Bibi, Baba İshak'ın Kefersud bölgesinden olduğunu söyler. Daha sonra Baba İshak'ı, Baba İlyas ile karıştırarak Baba İshak'ın Amasya'nın köylerinden birinde zuhur ettiğini haber verir (1996: 49). Oysa Amasya'nın Çat köyünde ikamet eden kişi Baba İlyas, Kefersudlu olan ise onun müridi Baba İshak'tır.

İbn Bibi'nin Baba İshak (aslında Baba İlyas) hakkında verdiği bilgiler de sorunludur. Başta İbn Bibi, Baba İshak'ı şöhret sahibi olmak isteyen, sihir-

bazlık ve hokkabazlıkta ustalaşan, muska yazan bir meczup olarak tanıtır. Amasya'da ortaya çıkınca köylülerin koyunlarına ücretsiz çobanlık yapar, koyunlara sevgi ve şefkat gösterir. Kendini topluma dindar, güvenilir, züht ve takva ehli biri olarak kabul ettirir. Halk arasında arabulucu olur, küskünleri barıştırır (1996: 49). İbn Bibi, bundan sonra bambaşka bir profile geçiş yapar. Baba İshak olarak adlandırdığı Baba İlyas, zenginleşince bir tekke inşa ettirir ve orada münzevi bir hayat yaşayarak ibadet, züht ve takvayla meşgul olur. Burada Sultan Gıyaseddin'in şaraba düşkünlüğünü kınar, "Âlemlerin Rabbinin yolundan saptığını ve Hulafa-yı Raşidin'in² izinden ayrıldığını" (1996: 49) söyler. Bu açık çelişkiyi İbn Bibi, Baba İlyas'ın rol yapmasına bağlar ama bu noktada İbn Bibi'nin saray tarihçisi olduğunu anımsamak gerekir. Saray çevrelerinin ayaklanan kitleleri kötüleme ve kara propaganda ile itibarlarını düşürme eğilimini, Baba İlyas'ı kötüleyen satırları okurken dikkate almak gerekir.

İbn Bibi'nin Babai zümreleri hakkında verdiği bilgiler de kendi içinde tutarlı değildir. Öncelikle Babaileri "tevaif-i etrak" [Türk grupları] (1996: 49), muhtasar metinde ise "etrak-ı cahil" [cahil Türkler] (İbni Bibi, 1941: 207) şeklinde niteler. Bu kitlelerin, şehirle ilişkisi az köylülerden, dini bilgisi zayıf ve çabuk kandırılan kesimden oluştuğunu söyler. Devam eden satırlarda ise Baba İlyas'ın müritlerinin dört yana yayıldığını, Türkleri hatta Urfa ve Harran taraflarında bulunan Harezmîleri etkileri altına aldığını kaydeder. Baba İlyas'ın müritleri çok sayıda Türk obası ve Türk hanını ayaklanma gününde harekete geçirirler (İbn Bibi, 1996: 49-50). Görülüyor ki Baba İlyas, müritlerini iyi bir eğitimden geçirecek kadar donanımlı, müritleri de "etrak-ı cahil" yani "cahil Türkler" dışında Harezm'den gelen Türkleri hatta Türk hanlarını etkileri altına alabilecek kadar yetkin kişilerdir. Düzenli orduları defalarca yenilgiye uğratmalarına ve liderleri Baba İlyas can verdikten sonra bile birlik içinde hareket etmelerine bakarsak, örgütlenme ve askeri becerileri de hayli gelişmiş bir kitleydi.

Süryani tarihçisi Gregory Abu'l-Farac (öl. 1286), *Abu'l-Farac Tarihi* adlı eserinde Babailer hareketine yer verir. Onun verdiği bilgilere göre, adı "Baba" olan ama kendine "Resul" diyen "ihtiyar ve zahid bir Türkmen" (1950: 539) peygamberlik iddiasıyla Türkmenleri kendi etrafında toplar. Kerametler gösteren Baba İlyas, müridi Şeyh İshak adlı müridini davetini yaymak için Hısn-ı Mansur'a gönderir (1950: 539-540).

² Muhtemelen Hz. Muhammed'den sonraki dört halife. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali. Bazı yorumlara göre On İki İmam.

Zehebi (öl. 1348'den sonra), *Tarih'ul-İslam* adlı eserinde Sibte ibnu'l-Cevzî'nin eserindeki bilgileri neredeyse birebir tekrarlar. "el-Baba et-Türkmani" (muhtemelen Baba İlyas) adındaki birinin peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktığını söyleyen Zehebi, Baba'nın müritlerine "Lâ ilâhe illallah ve'l-Baba Veliyyullah" demelerini telkin ettiğini aktarır. Savaş, aralarında Baba'nın da bulunduğu 4 bin kişinin katledilmesiyle sonuçlanır (Ocak, 2014: 258).

Burada çözülmesi gereken birkaç problem vardır. Bunlardan belki en başta geleni Baba İlyas'ın peygamberlik iddiasında bulunup bulunmadığıdır. Saray kaynaklı kayıtlar, adeta ağız birliği etmişçesine Baba İlyas'ın nübüvvet iddiası taşıdığını söylerler. Baba İlyas hakkında ilk bilgiyi veren Dominik rahip Simon de Saint Quentin, onun adını "Paperroissole" yani (muhtemelen) "Baba Resul" olarak verir ve Paperroissole'ün, kendisini "Tanrı elçisi" olarak tanıtan biriyle konuştuğunu söyler (Ocak, 2014: 254-255). Sibte ibnu'l-Cevzî ile Zehebi, "Baba" adındaki bir Türkmen'in peygamberlik iddiasında olduğunu ve müritlerine "Lâ ilâhe illallah ve'l-Baba Veliyyullah" demelerini telkin ettiğini kaydederler (Ocak, 2014: 258). İbn Bibi, adamlarının ona Baba Resulullah dediğini aktarır. (İbn Bibi, 1996: 51). Gregory Abu'l-Farac ise anlatısını tamamen adı Baba olan ama kendine Resul diyen "bu zahit Türkmen şeyhi"nin peygamberlik iddiası etrafında kurgular (1950: 539-540). Mevlevî müntesibi Ahmet Eflaki (öl. 1360) de Baba Resul'e müritlerinin "Baba Resulullah" diye hitap ettiklerini söyler (1973: 64). Saray çevrelerinden alınan bu bilgiler daha sonraki dönemlerde sayısız kere tekrarlanmıştır.

Ayaklanmayı örgütleyen kişinin Baba İlyas veya Baba Resul adlarıyla tanındığı kayıtların bütününden anlaşılmaktadır. 1991 yılında yayımladığı bir çalışmada Beldiceanu-Steinherr, Hacı Bektaş Veli'nin Sulucakarahöyük'e "Bektaşlu" adındaki bir oymakla geldiğini Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak iddia etmiştir (Ocak, 2014: 192).³ Esasen eskiden beri birçok araştırmacı "baba", "dede" gibi sanlarla anılan Türkmen şeyhlerinin, aslında obalarıyla birlikte Horasan ve Harezm bölgesinden gelerek Anadolu'ya ve çevre bölgelere yerleşen boy beyleri olduğunu iddia etmektedir. Bu yaklaşımı bir adım daha ileri taşıyan Hamza Aksüt, yine tahrir defterleri başta olmak üzere çok sayıda belgeyi yorumlayarak Hacı Bektaş'ı "Bekdeş obasının hacısı", Baba İlyas'ı da "İlyas obasının babası", Dede Garkın'ı da "Garkın boyunun dedesi" anlamına gelen sosyal adlar olarak takdim etmiştir (Aksüt, 2006:

³ Bu makale daha sonra Türkçeye İzzet Şıvgın tarafından çevrilmiştir. Bk. (Beldiceanu-Steinherr, 2010).

23-77). Bu yaklaşımı doğru kabul edersek, ayaklanmayı yöneten kişinin gerçek adının Resul, sosyal adının ise Baba İlyas olduğunu varsayabiliriz. Böylece bir kişinin iki isimle anılmasındaki düğümü de çözmüş oluruz.

Kaynaklarda yer alan “zahit bir Türkmen şeyhi” portresi ile çelişen peygamberlik iddiası da izaha muhtaçtır. Ayrıca bu iki bilgiyi saray tarihçisi İbn Bibi'nin vermesi durumu daha da müşkül hale sokmaktadır. Özellikle tekkesini kurduktan sonra sultanı Allah'ın ve raşit halifelerin yolundan çıkmakla suçlayan biri ile peygamberlik iddiasının yan yana gelemeyeceği açıktır.

Öte yandan Sibte İbnü'l-Cevzî ve Zehebi'nin naklettiği Baba İlyas'ın peygamberlik iddiasıyla müritlerinin “Baba Veliyyullah” demesi çelişki arz etmektedir. Nübüvvet (peygamberlik) ve velayet (velilik) makamlarının arasındaki farkı dikkate alırsak, “Baba Veliyyullah” diyen müritlerinin Baba İlyas'ı bir veli olarak gördüğü sonucu çıkmaktadır. Baba İlyas'a nispet edilen peygamberlik iddiasının ise saray bürokrasisinin ürettiği bir kara propagandanın ibaret olduğunu akla gelmektedir. Görünen o ki, Simon de Saint Quentin'de “Baba Resul” olan Baba İlyas'ın gerçek adı, İbn Bibi ile “Baba Resullullah”a dönüşmüş, nihayet Abu'l-Farac'la birlikte uzun bir peygamberlik iddiası anlatısıyla zirveye taşınmıştır.

Baba İlyas'ın bir tekkenin başında olduğu yine İbn Bibi'nin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Baba İlyas'ın bir tekkesi vardır ve burada münzevi bir hayat yaşayarak müritlerini irşat etmektedir (İbn Bibi, 1996: 49). Alevilikteki ocak sistemi merkezli düşünüp, onun Dede Garkın'ın halifesi ve torunu (veya oğlu) olduğunu dikkate alırsak, genelde ocakların özelde ise Dede Garkın Ocağı'nın daha geç dönemlerde teşekkül etmeye başladığı sonucuna ulaşırız. Herhalde o dönemde Alevi erenleri etrafında oluşan yapılanma klasik tarikatlar gibiydi ve Alevi teşekküllerini klasik tarikatlardan ayıran ocak sistemi henüz oluşmamıştı.

Bu noktada Babailerin etnik kökenleri üzerinde durmak yararlı olacaktır. Babailerin Türkmen oldukları konusunda genel bir kanaat vardır. Esasen kaynakların dakik bir incelemesi, bu görüşü desteklemektedir. İsyanın başı olarak kabul edilen kişi (ister Baba İlyas ister Baba İshak olarak kabul edilsin) Türkmen'dir. Yukarıda saydığımız bütün kaynaklar bunu teyit etmektedir. Simon de Saint Quentin, “Paperroissole” (muhtemelen Baba Resul yani Baba İlyas) adındaki bir Türkmen'in “zorbalığı”ndan bahseder (Ocak, 2014: 254). Sibte İbnü'l-Cevzî, “Baba” adındaki bir Türkmen'in harekete geçtiğini söyler (Ocak, 2014: 258). Gregory Abu'l-Farac, adı Baba olan “zahit Türkmen şeyhi”nden bahseder (Ocak, 2014: 256). Zehebi, ayaklanmanın başı

olarak “el-Baba et-Türkmani” adındaki birini tanıtır (Ocak, 2014: 258). Doğal olarak ayaklanmayı yöneten Baba İlyas’ın ve Baba İshak’ın birer Türkmen şeyhi olduğundan şüphe yoktur.

Babai zümresinin de Türkmenlerden oluştuğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Simon de Saint Quentin, ayaklanmadan söz ederken Türkmenlerin “taşkınlığı” nitelemesini yapar (Ocak, 2014: 254). İbn Bibi, Babaileri “tevaif-ı etrak” (1996: 49), muhtasar metinde ise “etrak-ı cahil” (1941: 207) şeklinde niteler. Ayaklanmadan önce Babailerin Türkmenlerin yanında Kürtlerden de oluştuğunu söyleyen tek kaynak İbn Bibi’dir. O, ayaklanmayla birlikte Kürtleri adeta unuttur ve Babailerden bahsederken sadece Türk ve Türkmen ifadelerini kullanır. Onun ifadelerine göre, Kürtler ayaklanmanın farklı aşamalarında Anadolu Selçuklu ordusu saflarında Babailere karşı savaşır (1996: 49-53). Gregory Abu’l-Farac, Babailerin Türkmenlerden oluştuğunu birkaç kere vurgular (Ocak, 2014: 256). Görünen o ki, Baba İlyas’ın etrafında toplanan kitleler Türkmenlerden oluşuyordu. Babailerden arasında Kürt kabilelerine de yer veren tek kaynak İbn Bibi, ya Kürt adını sosyal bir adlandırma olarak kullandı yahut da Kürt kabileleri başta müritler arasında yer aldılar ama ayaklanmaya iştirak etmediler. İbn Bibi’nin anlatımından başlangıçta Babai zümreleri arasında yer alan Kürtlerle, ayaklanmanın bastırılması sırasında Anadolu Selçuklu ordusunda yer alan Kürtlerin farklı zümreler olduğu fikri ağır basmaktadır.

Babai zümrelerinin sadece fakir zümrelerden oluştuğunu kaynaklar yalnlamaktadır. İbn Bibi’nin verdiği bilgilere göre, başta şehirle ilişkisi az olan köylülerden mürit toplasa da daha sonra “...fakiri, zengini inanarak ve isteyerek onun yanında” (1996: 49) yer almıştır. Baba İlyas’ın kendisi de fakir değildir. Bir tekke inşa ettirecek kadar varlıklıdır (1996: 49). O dönemde koyun sürüleri olan konargöçer Türkmen kitleleri fakir saymak mümkün değildir. Bunun yanında Babailer, bütünüyle konargöçer Türkmen obalarından oluşmamaktadır. Harran ve Urfa taraflarında “toprak kazanmış” Harezmliler de Babailere katılmışlardır (1996: 50).

Öncelikle şunu tespit etmek gerekir ki bu kayıtların tamamı, Baba İlyas ve Babai Türkmenlerinin muarızları tarafından veya onların kaynaklık ettiği kesimlerce kaleme alınmış hususlardır. Bu metinlerdeki kara propaganda olduğu anlaşılan hususları ayıkladığımızda saray çevrelerinden kaynaklanan bu metinlerden birçok sonuç elde edebiliyoruz. Bu sonuçları şöyle sıralayabiliriz: 1. Baba İlyas’ın karizmatik, zahit ve muttaki bir Türkmen şeyhi olduğu, 2. Baba İlyas’ın tekkesinde seçkin halifelerine güçlü bir eğitim verdiği, 3. Baba İlyas’ın müritlerinin kitleleri ikna edip harekete geçirebilecek do-

nanımda kişilerden oluştuğu, 4. Babai Türkmenlerinin örgütlü kitlelerden oluştuğu, 5. Babailerin askerlik kabiliyetlerinin gelişmiş olduğu, 6. Hanlık düzeyinde birçok Türkmen büyüğünün Babai ayaklanmasına katıldığı, 7. Babailerin Türk/Türkmenlerden oluştuğu, 8. Babailerin zengin ve fakir toplumun bütün kesimlerinden meydana geldiği, 9. Babailerin hem konargöçer hem de yerleşik kitlelerden oluştuğu.

1.2. Babai Çevrelerine Göre Baba İlyas ve Babai Türkmenleri Kimdir?

Babailer hakkında bilgi veren ve kaynağını saray çevrelerinden almayan ilk kişi Baba İlyas'ın dip torunu Elvan Çelebi'dir (öl. 1358-59'dan sonra). Elvan Çelebi'nin soy silsilesi yukarı doğru şu şekildedir: Elvan Çelebi babası Âşık Ali Paşa babası Muhsin Paşa babası Baba İlyas babası (veya dedesi) Dede Garkın (Elvan Çelebi, 2017: 187, 295). Elvan Çelebi'nin *Name-i Kudsi & Menâkıbu'l-Kudsiyye* adlı eserini ailesinden dinlediği aktarımlarla yazdığı, en azından bu bilgi kaynağına da başvurduğu güçlü bir ihtimaldir. Babai zümresinden günümüze ulaşan veya bulunan tek kaynak da budur. Saray çevrelerinden kayda geçirilen bilgilerdeki çelişkileri ve tutarsızlıkların telifini Elvan Çelebi'nin eserinde bulmamız, eserin kıymetini daha da artırmaktadır.

Elvan Çelebi'nin verdiği bilgilere göre; Baba İlyas Amasya'nın Çat köyüne yerleştikten sonra Sultan Alaeddin Keykubat, gizlice Baba İlyas'ı görmeye gelir. Baba İlyas'ın kerametine şahit olunca onun ululuğunu kabul eder. Gıyaseddin Keyhüsrev, babası Alaeddin Keykubat'ı zehirledikten sonra tahta geçer. Bundan sonra işler değişmeye başlar. Çat kadısı Kör Kadı, Baba İlyas'ı ve müritlerini taciz etmeye başlar. Çat hâkimi Ruzbe ile işbirliği yapıp halkın gözünde Baba İlyas'ın kerametlerini tartışmalı hale getirerek itibarını yıkmak ister. Bunda başarılı olamayınca halkın, Baba İlyas'ı peygamber gördüğüne dair iftiralarla dolu bir yazıyı çevredeki kadılara da imzalatarak Anadolu Selçuklu'nun başkenti Konya'ya gönderir. Sultan ve saray bürokrasisi, bu yazıya itibar ederek Gürcü ve Kürtlerden oluşan dört bin kişilik bir ordu hazırlar. Kör Kadı, bizzat saraya giderek işlerin hızlanmasını sağlar. Baba İlyas'a iftira atarak Sultan'ı, Baba İlyas'ın kendini peygamber gördüğüne, sihirbazlık yaptığına, Sultan'ın tacında ve tahtında gözü olduğuna ikna eder. Sonuçta Sultan'ın emriyle hazırlanan ordu yola çıkar (Elvan Çelebi, 2017: 107-188).

Aslında Elvan Çelebi'nin yazdıkları, saray çevrelerinin yarattığı kirli bilgilere bir cevap niteliği taşımaktadır. Özellikle Baba İlyas hakkında uydurulan saray merkezli iftiralar (tahta göz koyma, sihirbazlık ve peygamberlik), Elvan Çelebi tarafından yalanlanmış ve bunların nedeni açıklanmıştır. Elvan Çelebi, bu iddiaları kesin bir şekilde reddetmiş, Dede Garkın ile Baba İlyas'ı

Hızır ile görüşecek derecede önemli evliya olarak tanıtmıştır (2017: 55-188). Böylece saray çevrelerinin Baba İlyas hakkında verdiği bilgilerdeki (velilik ve peygamberlik iddiaları) çelişkiler de açığa kavuşmaktadır. Osmanlı tarihçisi Oruç Beğ (öl. 1503'den sonra) de Elvan Çelebi'nin eserini referans alarak şunları yazmıştır:

O zamanda bir şeyh vardı. Adına Baba İlyas derlerdi. Acem Eli'nden gelmişti. Sultan Alaeddin zamanında gelip Amasya bölgesinde Çat dedikleri bir kasabada yerleşmişti. Hazreti Mevlana Celaleddin dahi o vakitte Konya'da idi. O zamanda çok ulular ve şeyhler vardı. Zira Sultan Alaeddin şeyhlere dost olduğu için hep onun memleketine gelmişlerdi. Sultan Alaeddin ölüp oğlu Gıyaseddin ki tahta geçti idi, çok zulümler etmeye başladı. Sonunda bir sebepten dolayı Baba İlyas'tan korkup asker gönderdi. Babailer'i kılıçtan geçirdi. Onun daha başka bir hikâyesi vardır ki Aşıkpaşaoğlu Ulvan Çelebi menakıbında bildirmiştir (Atsız, 2011: 27).

Elvan Çelebi'nin eserinin daha dakik incelenmesi, satır aralarında gizli kalmış birçok bilgiye ulaşmamıza ve bu sayede Babai Türkmenlerinin inançlarının aydınlanmasına katkı sağlamaktadır.

1.2.1. Halisan Muhlis Mürit Olan Şialar

Elvan Çelebi, Baba İlyas'a "halisan muhlisan" mürit olanların, "güruh güruh" gelen "Şia"lar (2017: 64) olduğunu kaydetmiştir. Her ne kadar Elvan Çelebi, "Şia şia güruh güruh gelür" deyip Şia kelimesinin cins isim olarak kullanıldığı yorumuna kapı açsa da "Şia" kelimesi o çağda Hz. Ali taraftarı olan inanç gruplarına verilen genel bir isim/terim haline gelmiş bulunuyordu (Öz, 2010: 121-123). Doğal olarak buradaki "Şia" kelimesini, bir cins kelimeden ziyade isim/terim olarak okumamız gerekiyor.

1.2.2. On İki İmam Şiiliğindeki Usul-i Din Esaslarının Sıralanması

Elvan Çelebi, dedesi ve aynı zamanda Baba İlyas'ın oğlu olan Şeyh Muhlis'in On İki İmam Şii'si olduğunu satır aralarına adeta kodlamıştır. Elvan Çelebi, Şeyh Muhlis'in dilinden şöyle demektedir:

Bu sebebden benüm Ali'm <ü> Ali
Toptolu ola Şam u Rum ili
...
Hak Taala ana bu Tatarı
Kıla bir lutfınun giriftarı
...
Mal u mülkin öninde terk ideler

Can ü gönül ol ada berkideler

...

Farz u sünnet bile namaz kıla

Savm u hacc u cihadı farz bile

...

Emr ü nehyi bilüp hak anlayanlar

Kılalar emri nehyden kalalar (Elvan Çelebi, 2017: 280).⁴

Metinde On İki İmam Şiiliğinde yer alan “füru-u din” hususlarından, 1. namaz, 2. savm (oruç), 3. hac, 4. cihad, 5. emr (emir bi'l ma'ruf yani iyiliği emretmek), 6. nehy (nehiy ani'l-münker yani kötülükten sakındırmak) hususlarına açıkça yer verilmiştir. Metinde Hz. Ali taraftarlığından ve sevgisinden bahsettiğine göre 7. tevallayı, düşmanlarından (Tatarlar yani Moğollar) bahsettiğine göre de 8. teberrâyı bu listeye ekleyebiliriz. “Mal u mülkin öninde terk ideler” mısrasıyla ifade edilen mal ve mülkle yapılan ibadetler ise 9. zekât ve 10. humustur. Burada açıkça görüldüğü üzere On İki İmam Şiiliğinde yer alan füru-u din hususlarına (Gölpınarlı, 1987: 230) yer verilmiştir.

1.2.3. Hz. Ali'nin “Vasiyy-ı Nebi” Olarak Anılması

Elvan Çelebi, Baba İlyas'ın ilminin derinliğinden söz ederken onu Hz. Ali'ye benzetir. Hz. Ali'yi de “Vasiyy-ı Nebi” yani Hz. Muhammed'in mirasçısı olarak anar (2017: 86). Görüldüğü üzere burada “vasi” kelimesi cins anlamıyla değil, terim olarak kullanılmıştır. Vasi terimi, On İki İmam Şiiliğinde “Hz. Peygamber'in daha hayatta iken yetkilerini ileriye dönük olarak kendisine devrettiğine inanılan kişi” (Öz, 2012: 546-547) olarak kabul edilir. Bu kişi veya kişiler On İki İmam Şiiliğinde Hz. Ali ve ondan sonra gelen on bir evladıdır.

1.2.4. Ayaklanmanın 10 Muharrem'de Başlaması

Babailer ayaklanması, bütün Şiîler için kutsal sayılan 10 Muharrem gününde başlamıştır (Elvan Çelebi, 2017: 103-106). 10 Muharrem, Kербela'da Hz. Muhammed'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu İmam Hüseyin'in ve Ehlibeyt'ten birçok kişinin şehit edildiği bir kara gündür.⁵

⁴ Bu metni Mertol Tulum, günümüz Türkçesine şöyle aktarmıştır: “Bu yüzden benim Ali'mi ve Ali'yi (yani: Hz. Ali) (seventer) ile Şam ve Rum ili dopdolu olacak. Yüce Tanrı bu Tatar'ı, bir bağış olmak üzere, ona tutsak yapacak. Mallarını mülklerini önüne bırakacaklar; o ada canı gönülden sımsıkı bağlanacaklar. Farz ve sünneti bilecekler, namaz kılacaklar; orucu, haccı ve cihadı farz bilecekler. Buyruğu ve yasağı bilip, doğru anlayacaklar; buyruğu yerine getirip, yasaktan sakınacaklar.” (Elvan Çelebi, 2017: 279).

⁵ Kapsamlı bir değerlendirme için bk. (Aksüt, 2006).

1.2.5. Boz Atlı Hızır Benzetmesi

Hızır inancı, Alevilikte geniş yer tutan önemli inançlardan biridir. Özellikle Hızır'ın boz atlı olduğu Alevi erenleri tarafından sıklıkla dillendirilmiştir. Baba İlyas “boz zindan”da iken boz atı zindanın duvarından içeri girmiş ve tıpkı “Boz atlı Hızır” gibi boz atına binerek gitmiştir (Elvan Çelebi, 2017: 183-185).

1.2.6. Dört Kapıya Yapılan Atıflar

Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat şeklinde adlandırılan dört kapı, Alevi-Bektaşî yolunda insanı en ham hâlinden alarak en kâmil hâle getiren temel eğitim müfredatının adıdır (Özdemir, 2021). Tarih ve hadis kitaplarına göre “şeriat, tarikat, marifet ve hakikat” adları ilk defa Hz. Muhammed, “dört kapı” kavramı ise İmam Cafer Sadık tarafından kullanılmıştır (Özdemir, 2021). “Dört kapı”yı Türk-İslam irfanına dâhil eden kişi ise Hoca Ahmet Yesevi'dir. Yesevi'nin *Fakrnâme* adlı eserine göre bu sistem, ilk defa Hz. Ali tarafından açıklanmıştır (Eraslan, 2016: 52). Her ne kadar *Fakrnâme*'nin Hoca Ahmet Yesevi'ye ait olmadığına dair bazı iddialar varsa da, Yesevîlikten etkilenen Türk tarikatlarının önemli kısmında, Hoca Ahmet Yesevi'den bahseden kaynaklarda ve ona nispet edilen başka eserlerde “dört kapı” sistemine sayısız atıf yapılması Türk-İslam irfanında “dört kapı”nın Hoca Ahmet Yesevi'den kaynaklandığını göstermektedir.

Esasen Babai zümrelerin, Hoca Ahmet Yesevi tarafından sistemleştirilen “dört kapı” sistemini içselleştirdiği Elvan Çelebi'nin eserinden anlaşılmaktadır. Elvan Çelebi, Dede Garkın'dan, “Hem şeriat içinde çok bilgin, hem hakikat içinde çok ergin” şeklinde bahsedilmekte, böylece Dede Garkın'ın kâmil bir insan olduğuna vurgu yapılmaktadır (2017: 57). Baba İlyas'ın erenliğini sorgulayan düşmanları, dört kapı üzerinden sorularını sormaktadır: “Şeriat, tarikat ve hakikatte bu durum var mıdır?” (Elvan Çelebi, 2017: 121). Baba İlyas'ın halifeleri tanıtılırken yine dört kapı sistemine vurgu yapılmıştır: “Hem şeriat yolunda bilgili ve bilgisini yaşayan; hem tarikat yolunda irfan sahibi ve bağışlayıcı idiler” (Elvan Çelebi, 2017: 487). Doğal olarak burada Babai Türkmenlerinin Yesevîlikle olan bağıını dolaylı yollardan da olsa tespit etme imkânına kavuşuyoruz.

Dört kapı müfredatını Anadolu ve çevre bölgelerde ihya eden kişilerin başında hem Yesevi ve hem de Babai halifeleri arasında gösterilen Hacı Bektaş Veli gelmektedir. Ona nispet edilen *Makâlât* ve *Fevaid* kitaplarında bu kapı ve makamlar detaylı şekilde işlenmiştir. Zaten *Fevaid* kitabında “dört kapı kırk makam” sistemini Hacı Bektaş Veli'nin Hoca Ahmet Yese-

vi'den aldığı açıkça ifade edilmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin ikinci kuşak öğrencileri arasında sayılan Kaygusuz Abdal, Yunus Emre ve sayısız Alevi-Bektaşî ulusu ile kolektif belleğin ifadesi olan *Buyruk ve Erkânâme* metinleri başta olmak üzere Aleviliğin yazılı kaynakları da bu kavrama merkezi önemde yer vermiştir (Özdemir, 2020: 249-283).

1.2.7. Dede Garkın Ocağının Bugünkü Varlığı

Baba İlyas'ın babası (veya dedesi) ve müşidi, Baba İshak'ın ise sadece müşidi olarak tanıtılan Dede Garkın, bugün de Alevîler arasında büyük bir Alevî ocağının adıdır (Dedekargınoğlu, 2010; Dedekargınoğlu, 2016). Sadece Dede Garkın Ocağı değil, Babai halifeleri arasında gösterilen başta Hacı Bektaş Veli olmak üzere birçok kişinin adına kurulan ocaklar, günümüzde Alevi-Bektaşî toplumunda merkezi yer işgal etmektedir.

1.2.8. Dede ve Baba Unvanlarının Bugünkü Durumu

Dede Garkın'ın sahip olduğu dede, Baba İlyas'ın sahip olduğu baba unvanları hâlen Alevî din adamları tarafından kullanılan unvanlardır. Genel olarak ocakzade din görevlileri dede, ocakzade olmayan din görevlileri ise baba unvanı taşırlar (Soyyer, 2019: 73, 140). Hoca Ahmet Yesevi'nin müşidi Arslan Baba da, "baba" unvanını kullanıyordu.

2. Babai Ayaklanmasında ve Sonrasında Hacı Bektaş Veli'nin Rolü

Elvan Çelebi'yi dışarıda bırakırsak, Babailer hakkında bilgi veren kaynaklarda Baba İlyas'ın halifelerinden ancak bir kaçının adına ulaşabiliyoruz. Bunlar Baba İshak (Gregory Abu'l-Farac, 1950: 539-540), Geyikli Baba (Âşık Paşazade, 2003: 105-106), Koçum Seydi (Âşık Paşazade, 2003: 296) ve Hacı Bektaş Veli'dir (Ahmet Eflaki, 1973: 370). Elvan Çelebi ise Baba İlyas'ın halifeleri hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Ona göre Baba İlyas'ın dördü seçkin ve kırkı yakın olmak üzere toplam dört yüz müridi vardır. Seçkin olan dört halifesi şunlardır: Ayna Dovla, Bağadın Hacı, Hacı Mihman, Şeyh Osman. Adını andığı ve haklarında kısmi bilgiler verdiği diğer halifeleri ise şunlardır: Şeyh İshak, Şeyh Eşref, Yar, Şeyh Fahreddin, Şeyh Alişir, Işıklıca, Hacı Mihman, Ebubekir, Seyfeddin Habib, Mübarizce, Şeyh Balı, Hacı Bektaş, Şeyh Edebalı, Bereket Hacı, Armağan Şah, Davud, Düden, Ebem, Egürdence, Hasan, Mir Hac, Nuhi, Oban, Rasul-i Dıraz, Raz, Saru Hacı, Süleyman Şah, Togan Şah, Üzmiş (Elvan Çelebi, 2017).

2.1. Ayaklanma Öncesinde ve Sırasında Hacı Bektaş Veli'nin Rolü

Bu noktada Hacı Bektaş Veli'nin Babai zümreleri arasındaki rolüne biraz daha yakından bakmak gerekiyor. Hacı Bektaş Veli'yi Baba İlyas'ın halifeleri

arasında sayan üç kaynak vardır. Bunlardan en erken tarihlisi, Mevlevî tarikâtına taassup derecesinde bağlı Ahmet Eflaki'nin Mevlânâ'nın faziletlerini anlatmak amacıyla kaleme aldığı ve 1358 yılında tamamladığı *Âriflerin Menkıbeleri* adlı eserdir. Bu eserde Hacı Bektaş Veli ile Mevlânâ arasında geçen iki menakıp hikâyeye edilmiştir. Bu menakıpların birinde Hacı Bektaş Veli'den şöyle bahsedilmiştir: “Baba Resul’un has halifelerinden idi. Baba Resul Rum ülkesinde zuhur etmişti. Bir topluluk, ona (Baba Resul’a) Baba Resulullah diyordu” (1973: 370–372). Buradaki “has” kelimesine özellikle dikkat kesilmek gerekiyor. Ahmet Eflaki'nin verdiği bilgiye göre Hacı Bektaş Veli, Baba İlyas'ın sıradan bir halifesi değildir, “has” yani özel ve önemli halifelerinden biridir.

Elvan Çelebi'nin Hacı Bektaş Veli hakkında verdiği bilgiler halen tartışılmaktadır. Genel eğilim Elvan Çelebi'nin metninden Hacı Bektaş Veli'yi Baba İlyas'ın müritleri arasında saysa da (Köprülü, 2005: 41–42; Ocak, 2014: 191; Yıldırım, 2009: 114), bu eğilime yani Hacı Bektaş Veli'nin Baba İlyas'ın halifesi olduğu iddiasına itiraz edenler de çıkmıştır (Öztürk, 1995: 53–56; Aksüt, 2006: 161–170). Kanaatimizce Elvan Çelebi'nin eseri, Hacı Bektaş Veli'nin Baba İlyas'ın halifesi olduğu hususunda yeterince veri sunmaktadır.⁶ Öncelikle Elvan Çelebi, Hacı Bektaş Veli'ye birçok Babai halifesinden daha fazla yer vermiştir. İkinci olarak Elvan Çelebi, Hacı Bektaş Veli'yi manevi keşif (seyran)⁷ ve sır sahibi bir kişi olarak tanıtmakta, saygıyla anmaktadır. Onun bildirdiğine göre Hacı Bektaş Veli'nin sırrını bilmeyen Said (muhtemelen *Velayetname*'de anılan Molla Said), Hacı Bektaş Veli'den sırrını istemiş,

⁶ Elvan Çelebi şöyle demektedir: “Lutf-ı Yezdan'ı, fazl-ı Subhan'ı/ Sen işit bir bu hükm ü fermanı/ Birine lu'b nice vaki'dur/ Şol ki Kendek'te ceng-i sultanı/ Hacı Bektaş şol sebepten hiç/ Göze almadı tac-ı sultanı/ Edebalı vü bundağı huddam/ Gördüler Hacı'dan bu seyranı/ Ulu eşğine gelür ü gider/ Can-ıla seyr ider bu cananı/ Böyle anladı buldı bular/ Bu nihadı bu yıl u erkanı/ Değme bir kör ü hiç kes ne bilür/ Kuş dilini vü ya Süleyman'ı/ Güneşi zerre kıla mı ta'rif/ Katra ma'lum bahr-ı ummanı/ Her nese aslına rücu kilür/ Zulm zulmani nur nuranı/ Çün talab kıldı sir Said andan/ Böyle yazdı bu levh burhanı/ Çün bular nur-ı Hak'tur iy derviş/ Nisbet etme bulara insanı/ Hacı Bektaş sirrini bilmez/ Didi ki sır ne sır durur dâni/ Yani ben andanam veli pinhan/ Okımazam sana bu Kur'an'ı/ Çünki sana gerektür üç nesne/ Dal hem dal <u> dal-ı Furkan'ı/ Bir gişiye hazar dost gerek/ Bine çok bil la'in şaytanı/ EL-garaz bundağı bu fast-ı hitab/ Ol Ulu hem bu kapu darbanı/ Gün haman gün hazar bin bin sen/ Dök bu san u sağış <u> elvanı/ Renh ü dad u hisab u çün ü çara/ Uş bu meydana leng palanı/ Dostların ravzası <ıyaz-ı> bihişt/ Kadr <u> mi'rac her şebistanı/ Server-i leşkeran ol şahbaz/ Hacı Bektaş deyül gelir avaz/ Kendek'e çık seni salamat bil/ Bereket Hacı'yı ziyaret kıl/ Dakı bunca halifa atrafı/ Kim bular duttı Kaf ta Kaf'ı” (2017: 484–488).

⁷ Metnin açıklanmasında ve “seyran” kelimesinin anlamında ufuk açıcı yorumları için Bektaşî-Babagan babası Dursun Gümüşoğlu'na teşekkür ederim.

Hacı Bektaş Veli ise yetkinliği olmadığı için ona sırrını vermemiştir (2017: 484-486). Üçüncü olarak, metinde Hacı Bektaş Veli'nin Baba İlyas'ın halifesi olduğu hem doğrudan ve hem de dolaylı şekilde ifade edilmiştir. “Edebalı vü bundağı huddam/ Gördüler Hacı'dan bu seyranı/ Ulu eşiğine gelür ü gider/ Can-ıla seyr ider bu cananı/ Böyle anladı buldı bular/ Bu nihadı bu yıl u erkânı” (2017: 484) mısralarıyla Şeyh Edebalı'nın ve diğer hizmet erlerinin Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olduğunu, Hacı Bektaş Veli'nin ise metinde “ulu” olarak anılan Baba İlyas'ın eşiğine gelip gittiğini ve onu can gözüyle canan gibi sevdiğini söyler (2017: 484-486). Elvan Çelebi'nin eserinde Baba İlyas ile Hacı Bektaş Veli arasındaki mürşit-halife ilişkisi dolaylı olarak da ifade edilir. Hacı Bektaş Veli ile ilgili bilgiler bittikten hemen sonra “Dakı bunca halifa atrafı/ Kim bular duttı Kaf ta Kaf'ı” (2017: 484-488) diyen Elvan Çelebi, Hacı Bektaş Veli'nin ve etrafındaki hizmet erlerinin Baba İlyas'ın halifesi olduğunu dolaylı şekilde ifade etmiş olur.

Elvan Çelebi'nin, “Hacı Bektaş şol sebepten hiç/ Göze almadı tac-ı sultanı” (2017: 484) mısraları çok tartışılmıştır. Oysa burada “göze almamak” deyimini bugün bizim kullandığımız “riske girmemek, cesaret etmemek” anlamında değildir. Halk arasında yaygın şekilde kullanıldığı üzere “ehemmiyet vermemek” (TDK, 1995: 1813), Mertol Tulum'un aktarımıyla “önemsememek” (Elvan Çelebi, 2017: 483) anlamında kullanılmıştır. Metnin akışına bakacak olursak Kendek'te Türkiye Selçuklu ordusuyla savaş çıktığında sultanlık tacını önemsemeyen Hacı Bektaş Veli'ye Baba İlyas, Kendek'e gidip bir başka halifesini Bereket Hacı'yı ziyaret etmesini, böylece güvende olacağını söylemiştir. Hacı Bektaş, Şeyh Edebalı ve diğer hizmet erleri gibi çok sayıda Baba İlyas halifesi, her yeri kaplamıştır (Elvan Çelebi, 2017: 484, 488). Baba İlyas, neden Hacı Bektaş Veli'yi güvende tutmak istemektedir? Bunu daha sonra tartışacağız.

Baba İlyas'ın diğer dip torunu Âşık Paşazâde adıyla maruf Derviş Ahmed de, *Tevarih-i Âl-i Osman* [Osmanoğulları'nın Tarihi] adlı eserinde Hacı Bektaş Veli'den bahseder. Onun verdiği bilgilere göre Horasan'dan gelen Hacı Bektaş'ın “Menteş adında bir kardeşi vardı. Beraberce kalkıp geldiler. Doğru Sivas'a, oradan da Baba İlyas'a geldiler. Kırşehir'e vardılar ve oradan da Kayseri'ye geldiler. Kardeşi Menteş, Kayseri'den yine Sivas'a vardı. Ecelinin orada geleceği yazılı imiş, onu şehit ettiler. Bunların hikâyeleri çoktur, ama hepsi de bilgim dâhilindedir. Hacı Bektaş Kayseri'den Karayol'a (Karaöyük) geldi. Mezarı şimdi oradadır” (Âşık Paşazade, 2003: 298-299). Âşık Paşazâde'nin ifadelerinin ne anlama geldiği halen tartışılmaktadır. Hacı Bektaş Veli ile kardeşi Menteş, Baba İlyas'ın halifesi midir yoksa aralarında sadece

kısa süreli kişisel bir görüşme mi olmuştur? Menteş'in Sivas'ta neden şehit edildiği cevaplanmasa da Hacı Bektaş Veli'ye karşı önyargılı olduğu açıkça görülen Âşık Paşazâde'nin (Yıldırım, 2009) Menteş'e karşı saygılı bir dil kullanması, en azından Menteş'in Babai ayaklanmasına katıldığı fikrini uyardırmaktadır. Esasında Âşık Paşazâde'nin Hacı Bektaş Veli'den söz ederken "Kendisi meczup bir derviş idi; şeyhlik ve müridlikten uzaktı" (Âşık Paşazade, 2003: 298) demesi dolaylı olarak Hacı Bektaş Veli'nin Baba İlyas'ın halifesi olmadığına da ifadesidir.

Baba İlyas-Hacı Bektaş Veli ilişkisini dile getiren bu üç müelliften Elvan Çelebi dışındakilerin yani Ahmet Eflaki ile Âşık Paşazâde'nin Hacı Bektaş Veli'ye karşı önyargılı olduğu açıkça görülmektedir. Ahmet Eflaki'nin Mevlevi kimliğinin (hatta taassubunun) etkisiyle Hacı Bektaş Veli'ye karşı uygunsuz bir dil kullandığı (Özdemir, 2019: 25-31) metinlerden anlaşılmaktadır. Âşık Paşazâde'nin Hacı Bektaş Veli'yi şeyhlikten ve müritlikten uzak meczup bir derviş (2003: 288) olarak tanıtacak kadar ona karşıt olmasını besleyen kaynak daha farklıdır. Baba İlyas'ın dip torunu olmasına rağmen atalarının toplumsal tabanlarından uzaklaşarak aristokrat ve Sünni bir yoruma evirilen ailenin etkisi zamanla azalmış, Hacı Bektaş Veli ise Babai kitlelerinin doğal lideri haline gelmiştir.⁸ Baba İlyas'ın dip torunu Âşık Paşazâde'nin Hacı Bektaş Veli'nin adıyla rekabetini bu açıdan okumak, bizi doğru sonuçlara ulaştıracaktır.

Hacı Bektaş Veli söz konusu ayaklanmaya katılıp katılmadığı önemli bir sorundur. Hacı Bektaş Veli'yi Baba İlyas'ın "has halifesi" olarak takdim eden Ahmet Eflaki, bu konuda herhangi bir bilgi vermemektedir. Elvan Çelebi'nin ifadelerini ise net şekilde yorumlamak zordur. Başta Hacı Bektaş Veli'nin sultanlık tacını hiç önemsemediği için Kendek'te meydana gelen çatışmalara katılmadığı anlaşılrsa da, metnin devamında Hacı Bektaş Veli'nin sır ve keşif sahibi bir Baba İlyas halifesi olduğu, Baba İlyas'ın ise Hacı Bektaş Veli'yi güvende olması için Kendek'e gönderdiği ifade edilmiştir (Elvan Çelebi, 2017: 483-488). Doğal olarak metnin bütününden Hacı Bektaş Veli'nin ayaklanmaya katılmadığı ama bunu Baba İlyas'ın bir talimatı olarak yerine getirdiği yorumu ön plana çıkmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi Menteş'in Sivas'ta neden "şehit" edildiği konusunda net bir bilgimiz bulunmuyor. Ancak ayaklanmanın Sivas nahiyelerinde de yaşandığı (İbn Bibi, 1996: 51) ve Karamanoğullarının Sivas'ta iken Babai ayaklanmasına katıldığı (Ocak, 2014: 179) dikkate alındığında Men-

⁸ Kapsamlı bir değerlendirme için bk. (Yıldırım, 2009: 130).

teş'in ayaklanma sırasında şehit olma ihtimali güçlenmektedir. Ayrıca Âşik Paşazâde'nin yer verdiği olayların akışı, Menteş'in ayaklanmaya katıldığını göstermektedir. Hacı Bektaş Veli ile kardeşi Menteş'in Baba İlyas'a uğradıktan sonra gezdiği yerler (Kırşehir, Kayseri, Sivas) ayaklanmanın yoğun olarak yaşandığı yerlerdir. Hacı Bektaş Veli ve kardeşi Menteş'in Baba İlyas ile görüşükten sonra ayaklanma bölgesinde gezmesi bir tesadüf olmasa gerektir. Ayaklanma tarihinden görece geç bir dönemde, 16. yüzyılda Bekdeş (Bektaşlu) obasının bir kısmının Malatya-Sivas arasındaki Yeni-İl yaylasına bulunması (Aksüt, 2006: 163), Hacı Bektaş Veli ile kardeşi Menteş'in kendi obalarında faaliyet yürüttükleri ihtimalini güçlendirir. Görünen o ki, Hacı Bektaş Veli ve kardeşi Menteş obalarıyla önce Sivas'a gelmişler, obalarını burada bırakarak Baba İlyas ile görüşmeye Amasya'ya gitmişler, ayaklanma sırasında ayaklanmanın yaşandığı bölgelerde faaliyetlerde bulunmuşlar ve nihayet Menteş, obasının bulunduğu Sivas'ta şehit edilmiştir.

Elvan Çelebi'nin eserinde yer verdiği bir konuyu burada gündeme almak gerekiyor. Acaba Baba İlyas, Hacı Bektaş Veli'yi neden güvende tutmak istemiştir? Bunu ifade eden başka kaynaklar var mıdır? Bu sorunun cevabını Süleyman bin Alaüddevle b. Abdullah tarafından 1588 tarihinde ve Kırşehir'i'nde kaleme alınan *Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Veli* adlı eserde bulmak mümkündür. Bu eserde Babailer ayaklanması hakkında kimi yeni bilgiler verilmiştir. Geçmişte karanlıkta kalan bazı hususlar, bu eser sayesinde aydınlatılmıştır. Ahi Evran'ın Babai çevrelerinden olduğunun açıkça ifade edildiği eserde Baba İlyas, Baba İshak, Hacı Bektaş Veli, Menteş ve Edebalı gibi konumuzu doğrudan ilgilendiren kişiler hakkında bilgiler bulunmaktadır.⁹ *Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Veli* adlı esere göre Baba İlyas Çat'a gitmiş, Kefersudi (yani Baba İshak) ise âlemi cenge salmıştır. Ahi Evran'ın haldaşı, sırdaşı ve yakın dostu olan Menteş, Kırşehir'nden Sivas'a gitmiş ve orada savaşmıştır. Menteş'in kardeşi Hacı Bektaş ise Öyük'te (Karahöyük, bugünkü Hacıbektaş) kalmış, ayaklanmaya katılmak istemiş, yolları bağlanmış ve onun savaşa katılmasına izin verilmemiştir (Altıok, 2004: 63-77). Elvan Çelebi'nin verdiği bilgilerden Hacı Bektaş Veli'yi Baba İlyas güvende tutmak istediğini, Süley-

⁹ Süleyman bin Alaüddevle b. Abdullah şöyle demektedir: "Neçe sırdaşın saldular gurbete/ Adı İlyas idü hem gitti Çat'a (...)/ Bir hemdemi var key Kefursudi/ Fırar idüb âlemi cenge kodı (...)/ Bir haldaşu dahi var idi Menteş/ Evran'a yar olub hemi de sırdaş (...)/ Kırşehri'de kopdı Sivas'a gitti/ Nice leşker ilen göklü cenk itdi (...)/ Şol karındaşun Öyük'de kodı/ Hacı Bekdeş idi kim erin adı (...)/ Gidem didi ol eri salmadılar/ Her bir yanın yollanın bağladılar (...)/ Hem Ede Balu İnac'ül Gülşehri/ Ol hüma olmuşdı Evran'ın yâri (...)/ Namına dirlerdi erin Balı Şeyh/ Vardığı yire ad oldı Ballı Şeyh" (Altıok, 2004: 67).

man bin Alaüddevele b. Abdullah ise ayaklanmaya katılmak isteyen Hacı Bektaş Veli'nin yollarının bağlandığı ifade etmiştir. Bu bağlamda Elvan Çelebi ile Süleyman bin Alaüddevele b. Abdullah'ın verdiği bilgilerin örtüştüğünü ve birbirini tamamladığını söylemek mümkündür. Bu veriler ışığında, 1. Hacı Bektaş Veli ile kardeşi Menteş'in Baba İlyas'ın halifesi olduğu, 2. İki kardeşin ayaklanma bölgesinde (muhtemelen kendi obalarında) faaliyette bulunduğu, 3. Menteş'in Sivas'ta savaşıp şehit edildiği, 4. Hacı Bektaş Veli'nin ayaklanmaya katılmak istediği ama buna izin verilmediği sonuçlarına ulaşıyoruz.

2.2. Ayaklanma Sonrasında Hacı Bektaş Veli'nin Rolü

Babai ayaklanmasının pek şiddetli ve kanlı şekilde bastırılmasından sonra kalan Babai zümreleri iki merkez etrafında toplanmıştır. Bunlardan birincisi Baba İlyas'ın evlatlarının (Elvan Çelebi, 2017: 188-399), ikincisi ise Hacı Bektaş Veli'nin merkezde bulunduğu yapılarıdır. Baba İlyas'tan sonra evlatlarının azalan, Hacı Bektaş Veli'nin ise artan itibarına şahit oluyoruz. Bu iki yapı arasında kendiliğinden doğal bir rekabet başlamış, başta Âşık Paşazâde olmak üzere Baba İlyas'ın evlatlarında bu rekabet, Hacı Bektaş Veli'ye karşı sert bir karşıtığa dönüşmüştür (Yıldırım, 2009). Birçok Babai halifesinin ve doğal olarak Babai zümresinin, Hacı Bektaş Veli'nin manevi nüfuzuna girdiği kayıtlarla sabittir. Mesela Baba İlyas'ın etkisi altında olan Abdallar zümresi (Elvan Çelebi, 2017: 476), ayaklanmadan sonra Hacı Bektaş Veli'nin manevi nüfuzu altına girmiştir (Gölpınarlı, 1958: 16, 36). Bu değişimi yani Baba İlyas evlatlarının itibarının azalması, Hacı Bektaş Veli'nin etkisinin artmasını biraz da doğal saymak gerekir. Çünkü Baba İlyas evlatlarının en azından Âşık Paşa'dan itibaren Sünnileşmeye başladığı ve Türkmen zümrelerle bağlarını zayıflatıp kentli çevrelere dâhil olduğu sır değildir (Yıldırım, 2009: 129). Hacı Bektaş Veli, Baba İlyas'ın manevi mirasına sahip çıkıp aynı sosyal zümreye dayandığı için itibarı artmış, toplumsal tabanı genişlemiştir.

Babai ayaklanmasından sonraki hareket tarzı, Hacı Bektaş Veli'nin "Babailerin B planı" (Özdemir, 2019: 161) olduğu görüşünü desteklemektedir. Yenilgi sonrasında Babai kitlelerinin Hacı Bektaş Veli'nin etrafında toplanması ve Şeyh Ede Bali'nin Osmanlı Beyliği'nin kurulmasındaki rolü, bu iki Babai halifesinin neden ayaklanmaya katılmadığını veya katılmalarına izin verilmediğini göstermektedir (Özdemir, 2019: 161). Hacı Bektaş Veli'nin faaliyetlerini detaylarıyla anlatan *Velâyetnâme*'ye göre Hacı Bektaş Veli'nin vefatından sonra yurt verdiği 360 halifesi yeni yurtlarına yerleşmiştir. Hayattayken yurt verdiği kimi halifeleri de aynı eserde bildirilmiştir. Bunlardan bir kısmı şöyledir: Ahi Evren: Kırşehir, Akça Koca: Develi (Kayseri), Aslan Nûş

Sultan: Kafkas illeri, Bahaeddin Bostancı: Kayseri, Emir Cem Sultan: Karahöyük (Hacıbektaş/Nevşehir), Fatıma Bacı: Sivrihisar (Eskişehir), Garib Musa Horasanî: Sivas, Güvenç Abdal: Karahöyük (Hacıbektaş/Nevşehir), Huy Ata: Moğollar arasındaki ikinci halifesi, İbrahim Hacı: Üçok (Anadolu'nun güney uçlarına) ve Bozok (Kastamonu ve Eskişehir havalisi). Daha sonra Sivas, İdris Koca: Karahöyük (Hacıbektaş/Nevşehir), İshak Barak Baba: Bigadiç (Balıkesir), Kadıncık Ana: Karahöyük (Hacıbektaş/Nevşehir), Kara Abdal: Ladik/Samsun, Karaca Ahmed Sultan: Sivrihisar (Eskişehir), Karadonlu Can Baba: Moğollar arasındaki ilk halifesi, Kolu Açık Hacım Sultan: Susuz (Uşak), Molla Sadeddin (Said Emre): Aksaray, Pir Ebi Sultan: Konya, Resul Baba Sultan: Beşkarış/Altıntaş/Kütahya, Sarı İsmail: Tavaz (Tavas/Denizli), Saru: Karahöyük (Hacıbektaş/Nevşehir), Seyyid Cemal: Tökelcik/Altıntaş/ Kütahya, Seyyid Mahmud Hayrani: Akşehir (Konya), Tapduk Emre: Emresultan köyü (Ankara/Nallıhan). Hacı Bektaş Veli'nin ikinci nesil halifeleri arasında ön plana çıkan isimler ile tekkelerinin/kabirlerinin bulunduğu yerler ise şu şekildedir: Abdal Musa Sultan: Tekke köyü (Elmalı/Antalya), Kaygusuz Abdal: Kahire (Mısır), Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli Sultan): Dimetoka (Yunanistan), Saru Saltuk Sultan: Kaligra Hisarı (Rumeli), Yunus Emre: Sivrihisar (Eskişehir) (Gölpınarlı, 1958; Özdemir, 2019: 84-85). *Velayatnâme*'de Hacı Bektaş Veli'nin elli yedi bin kişiden oluşan Rum erenlerini kendine bağladığı ifade edilmiştir. Yine aynı kaynağa göre Rum erenlerinden her biri, onar tane müridini Hacı Bektaş Veli'nin himayesine vermiştir (Gölpınarlı, 1958: 18). Şüphesiz bunlar abartılı rakamlardır ama onun öncü rolünü anlamada son derece önemli verilerdir. Hacı Bektaş Veli, çalışmalarıyla birçok önemli şahsiyeti kendisine bağlamış, başta Çepniler ve Tatarlar (yani Moğollar) gibi birçok kalabalık kitleyi, Rum Abdallarını, Rum Bacılarını, Rum Ahilerini, Rum Gazilerini, Haydarî ve Kalenderî toplulukları manevi nüfuzu altına almıştır.

Sonuç

Karizmatik, zahit ve muttaki bir Türkmen şeyhi olduğu anlaşılan Baba İlyas, kaynaklara göre Çat köyündeki tekkesinde seçkin halifelerine güçlü bir eğitim vermiştir. Halifelerin, geniş kitleleri ikna edip harekete geçirebilecek donanımda olduğu olayların seyrinden ve kaynakların satır aralarından anlaşılmaktadır. Babailerin örgütlü Türkmen kitlelerinden oluştuğu, askerlik kabiliyetlerinin gelişmiş olduğu, zengin ve fakir toplumun bütün kesimleri ile hanlık düzeyinde birçok Türkmen büyüğünün ayaklanmaya katıldığı görülmektedir. Babai halifeleri arasında yer alan Hacı Bektaş Veli ile kardeşi Mentеш'in ayaklanma bölgesinde (muhtemelen ağırlıklı olarak kendi obalarında) faaliyette bulunduğu, Mentеш'in Sivas'ta savaşıp şehit edildiği, Hacı

Bektaş Veli'nin ayaklanmaya katılmak istediği ama buna izin verilmediği kaynaklarda ifade edilen başka hususlardır. Ayaklanmanın yenilgiyle sonuçlanmasından sonra Babai Türkmenleri, Baba İlyas'ın evlatlarıyla Hacı Bektaş Veli olmak üzere iki merkezde toplanmaya başlamıştır. Baba İlyas'ın evlatlarının zamanla Sünniliği benimsemesiyle Babai Türkmenleri, bu merkezden ayrılarak Baba İlyas çizgisini takip eden Hacı Bektaş Veli dergâhında toplanmayı tercih etmiştir. Yapılan araştırma ve değerlendirme sonucunda; 1. Hacı Bektaş Veli ile kardeşi Menteş'in Baba İlyas'ın müridi olduğu, 2. İki kardeşin ayaklanma bölgesinde (muhtemelen kendi obalarında) faaliyette bulunduğu, 3. Menteş'in Sivas'ta savaşıp öldürüldüğü, 4. Hacı Bektaş Veli'nin ayaklanmaya katılmak istediği ama buna izin verilmediği, 5. Ayaklanmadan sonra Baba İlyas'ın evlatlarının zamanla Sünnileştiği, aristokrat bir yapıya kavuştuğu ve Türkmenler üzerindeki etkisinin azaldığı, 6. Babai Türkmenleriyle diğer Türkmen zümrelerinin Hacı Bektaş Veli'nin manevi nüfuzu altında toplandığı tespit edilmiştir.

Baba İlyas'a ve Babai Türkmenlerine dair ana kaynaklar, büyük ölçüde saray çevrelerine dayandığı için siyasi erkin ideolojik görünümü doğrultusunda üretilen bilgilerin tipik örnekleriyle doludur. Elbette bu problem, söz konusu kaynakları yok saymamızı gerektirmez. Esasen böyle bir tavır zaten etik ve bilimsel olmaz. Zaten az sayıda olan dönemin kaynaklarını kullanmadan o çağda yaşananları öğrenmemiz ve o çağı anlamamız mümkün değildir. Kendi içerisinde çok yerde çelişen ve ikircikli bilgiler veren bu eserleri güçlü bir eleştiri süzgecinden geçirerek kullanmak gerekir. Saray çevrelerinin aktardığı bilgilerden kara propaganda içeren ifadeleri çıkardığımızda Baba İlyas ve Babai Türkmenleri hakkında kimi doğru sonuçlara ulaşmamız mümkün olur. Bu bağlamda sadece saray çevrelerinin ürettiği ve yaydığı bilgilerin değil, bu kaynakların doğruluğunu referans alarak yapılan güncel çalışmaları da güçlü bir eleştiriden geçirmek gerekir. Son dönemlerde gündeme getirilen ama bu çalışmanın hacmini aşan Baba İlyas'ın Ebu'l Vefa'nın müridi olduğu, Babailerin heterodoks zümrelerden oluştuğu, Babailiğin mehdici ve mesiyane bir hareket olduğu yönündeki iddialar ve ithamlar bütünüyle gözden geçirilmelidir.

Kaynaklar

Ahmet Eflaki (1973). *Ariflerin Menkıbeleri 1*. Çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Hürriyet Yayınları.

- Aksüt, Hamza (2006). *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevî Erenlerin İlk Savaşı: Baba İshak*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Altıok, Baki Yaşa (2004). “Yeni Vesikalar Işığında Ahi Evran-ı Veli ile Arkadaşlarının Sürgün ve Şehit Edilişi”. *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu 1*. Kırşehir: G.Ü. Ahilik Kül. Araştırma Merkezi, 63-77.
- Âşık Paşazade (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. Haz. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç. İstanbul: K Kitaplığı.
- Atsız (2011). *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi & Ahmedî & Şükrullah*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Beldiceanu-Steinherr, Irene (2010). “Osmanlı Tapu-Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler (XV.-XVI. Yüzyıllar)”. Çev. İzzet Çıvgın. *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 3: 130-187.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2010). *Dede Garkın Süreğinde Cem*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2016). *Âşıkların Dilinden Dede Garkın*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Elvan Çelebi (2014). *Menakıbu'l-Kudsıyye Fi Menasıbı'l-Ünsıyye (Baba İlyas-ı Horasanî ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi)*. Yay. İsmail E. Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: TTK Yayınları.
- Elvan Çelebi (2014). *Name-i Kudsî & Menâkıbu'l-Kudsıyye*. Haz. Mertol Tulum. Konya: Çizgi Yayınları.
- Eraslan, Kemal (2016). *Yesevî'nin Fakr-nâmesi*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektaş Veli: Vilayetnâme*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1987). *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gregory Abu'l-Farac (1950). *Abu'l-Farac Tarihi*. Çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: TTK Yayınları.
- İbn Bibi (1996). *El Evamirü'l Alaiyye Fî'l Umurî'l Alaiyye: Selçukname*. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbni Bibi (1941). *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*. Çev. Nuri Gençosman. Ankara: Uzluk Basımevi.
- Köprülü, Fuad (2005). *Anadolu'da İslamiyet*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2014). *Babailer İsyanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Öz, Mustafa (2010). “Şia”. *TDV İslam Ansiklopedisi, C.39*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 121-123.
- Öz, Mustafa (2012). “Vasi”. *TDV İslam Ansiklopedisi, C.42*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 546-547.
- Özaydın, Abdülkerim (1999). “İbn Bibi”. *TDV İslam Ansiklopedisi, C.19*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 379-382.
- Özdemir, Ali Rıza (2019). *Hünkâr: Hacı Bektaş Veli*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Özdemir, Ali Rıza (2020). “Alevi-Bektaşî Yolunda Dört Kapı Kavramı”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, 13(1)*: 249-283.
- Özdemir, Ali Rıza (2021). “Dört Kapı Kavramının Kaynakları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 97*: 83-94.
- Öztürk, Yaşar Nuri (1995). *Tarihi Boyunca Bektaşilik*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Soyyer, A. Yılmaz (2019). *Hünkâr: Ansiklopedik Bektaşilik Sözlüğü*. İstanbul: Post Yayınları.
- TDK (1995). *Tarama Sözlüğü, C.3*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldırım, Rıza (2009). “Hacı Bektaş Velî Ve İlk Osmanlılar: Âşıkpaşazâde’ye Eleştirel Bir Bakış”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 51*: 107-146.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Bu makale, Eskişehir Türk Ocağı tarafından 25-27 Ağustos 2021 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Birlikte Yaşama Kültürü Bilgi Şöleninde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author’s Note: *This article is an improved version of the paper presented at the International Hünkâr Hacı Bektaş Veli and Culture of Coexistence Congress held by Eskişehir Türk Ocağı on 25-27 August 2021.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*